

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2014.gada .septembrī Nr.

Latvijas Republikas Satversmes tiesai

Jura Alunāna ielā 1,
Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2014-12-01

Tiesībsarga birojā ir saņemts Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneša Ulda Čiņa 2014.gada 22.jūlija lēmums, kurā tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2014-12-01 „Par Subsidētās elektroenerģijas nodokļa likuma 3.panta 1.punkta, 4.panta 1.punkta un 5.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.un 105.pantam” (turpmāk – lieta Nr. 2014-12-01). Tiesībsargs ir uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kuriem pēc tā ieskata varētu būt nozīme lietā Nr. 2014-12-01, tostarp arī norādot apsvērumus par Subsidētās elektroenerģijas nodokļa likuma (turpmāk – Likuma) 3.panta 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme). Vienlaikus ir izteikts lūgums Satversmes tiesai iesniegt tiesībsarga rīcībā esošo informāciju (piemēram, atzinumus, saraksti ar atbildīgajām institūcijām u.tml.), kas attiecas uz konkrētās lietas apstākļiem.

Ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto Latvijas Republikas tiesībsarga kompetenci, sniedzu Jums šādu viedokli.

[1] Likums stājās spēkā 2014.gada 1.janvārī, ar apstrīdētajām normām ar nodokli turpmāk aplikot ienākumus, kuri tiek gūti no obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas. Līdz ar to par subsidētās elektroenerģijas nodokļa (turpmāk – SEN) maksātājiem kļuva elektroenerģijas ražotāji, kuriem ir tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, un tiem uzliktā nodokļa likme variē no 5-15% no aplikamajiem ienākumiem. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka SEN patiesais mērķis ir samazināt obligātā iepirkuma ietvaros komersantiem izmaksājamo samaksu par iepirkto elektroenerģiju un tādējādi ar apstrīdētajām normām ir pārkāptas to Satversmes 1.un 105.pantā garantētās tiesības. Pēc SEN piemērošanas no elektroenerģijas pārdošanas gūtie ienākumi ir būtiski un prettiesiski samazināti.

Kopš 2010.gada 1.aprīļa no atjaunojamiem energoresursiem saražotās enerģijas obligāti iepirkamo apjomu un cenas noteikšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2010.gada 16.marta noteikumi Nr.262 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību” (turpmāk – MK noteikumi Nr.262). Šajos noteikumos ietvertās formulas, pēc kurām ir aprēķināma no atjaunojamiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma pārdošanas cena enerģijas apjomam, ko atļauju saņēmušie komersanti ir tiesīgi pārdot obligātā iepirkuma ietvaros. Līdz ar to valsts ir

apņēmusies pirkt konkrētu apjomu no atjaunojamiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas par konkrētu cenu, kas ir uzskatāms par valsts atbalsta veidu.

Tiesībsarga ieskatā no juridiskā viedokļa ir jānošķir valsts atbalsts garantētā obligātā iepirkuma veidā un SEN. Ieviešot SEN, valsts atbalsts netiek pārtraukts, ne arī grozīts tā apmērs. Kā to savā atbildes rakstā norāda arī Saeima, ar SEN nekādā veidā netiek aizskartas pieteikuma iesniedzējiem piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros vai tiesības saņemt garantēto maksu par uzstādīto elektrisko jaudu. Tāpat ar SEN pieteikuma iesniedzējiem netiek mainīti elektroenerģijas ražošanas nosacījumi, pārdošanas apjoms un cena. Kā arī netiek kavēta to tiesību īstenošana un izmantošana, kas komersantiem izriet no tiem piešķirtajām tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros vai tiesībām saņemt garantēto maksu par uzstādīto elektrisko jaudu (sk. LR Saeimas 2014.gada 9.jūlija atbildes raksta Nr.2-1-12/21-11/14 Satversmes tiesai 11.lpp.). Lai gan SEN tieši ietekmē ienākumu apmēru, ko komersants gūst no saražotās un obligātajā iepirkumā pārdotās elektroenerģijas, ar apstrīdētajām normām valsts atbalsta apmērs un tā nosacījumi netiek grozīti. Protams, vērtējot plašāk, SEN ieviešana pēc būtības ir vērsta uz valsts atbalsta samazināšanu, tomēr šajā gadījumā tiks analizēta tieši SEN atbilstība Satversmei, konkrēti, Satversmes 1.un 105.pantam.

[2] Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 105.pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 105.pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju un neaprobežojas vienīgi ar īpašuma tiesībām. Ar „tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot sev par labu un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp arī dažādas ekonomiskās intereses. Tāpat Satversmes tiesa arī norādījusi, ka par īpašumu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izpratnē var tikt uzskatīti ļoti dažādi prasījumi, proti, tādi, kuru izpildi varētu pieprasīt, jo pastāv skaidrs tiesisks pamats (sk. Satversmes tiesas 2010.gada 20.aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2009-100-03 8.2.punktu un 2012.gada 7.jūnija sprieduma lietā Nr.2011-19-01 9.1.punktu).

Tā kā nodokļa maksāšanas pienākums vienmēr nozīmē īpašuma tiesību ierobežojumus (sk. Satversmes tiesas 2007.gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-28-01 19.1.punktu un 2007.gada 8.jūnija sprieduma lietā Nr.2007-01-01 19.punktu), tad ar apstrīdētajām normām iesniedzējiem uzliktais pienākums maksāt subsidētās elektroenerģijas nodokli ir uzskatāms par pieteikuma iesniedzēju īpašuma tiesību ierobežojumu un ietilpst Satversmes 105.panta tvērumā.

Īpašuma tiesību ierobežošana pati par sevi nav pārkāpums, jo tiesības uz īpašumu, ko privātpersonai garantē valsts, demokrātiskā tiesiskā valstī nav absolūtas (sk. Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedumu lietā Nr.2006-38-03 12.punktu).

Lai izvērtētu Satversmes 105.panta pirmajā teikumā noteikto pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitāti, jānoskaidro, vai:

- 1) pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.

Turklāt regulējums, kas paredz kāda nodokļa maksāšanu, ir jāvērtē kā tāds, kas veido būtisku valsts budžeta ienākumu daļu (sk. Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 22. punktu un 2010. gada 6.decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 7. punktu).

[2.1] Konkrētajā lietā nav strīda par to, vai konkrētais īpašuma tiesību ierobežojums ir pieņemts piemēroti. Ierobežojums ir noteikts ar likumu, tādējādi formas ziņā atbilst Satversmes 105.pantā ietvertajai prasībai, ka īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.

Apstrīdētās normas ir vērtējamas no subsidētās elektroenerģijas nodokļa leģitīmā mērķa un tā sasniegšanai izraudzīto līdzekļu samērīguma aspekta.

[2.2] Satversmes tiesa ir norādījusi, ka leģitīms mērķis ir konstitucionāli nozīmīgu vērtību aizsardzība (sk. Satversmes tiesas 2011.gada 20.maija sprieduma lietā Nr.2010-70-01 secinājumu daļas 9.punktu). Kā tas izriet no Likuma anotācijas, SEN mērķis ir „ierobežot elektroenerģijas kopējās cenas pieaugumu, lai tādejādi nodrošinātu tautsaimniecības konkurētspēju un nepalielinātu mājsaimniecību enerģētisko nabadzību, kā arī nodrošinātu valsts budžetu ar papildu ieņēmumiem, kas ļautu finansiāli nodrošināt elektroenerģijas lietotāju atbalsta pasākumu īstenošanu. Netieši SEN mērķis ir veicināt konkurētspējīgu elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem [...] un efektīvā koģenerācijā, motivējot ražot enerģiju visefektīvākajā veidā un nodrošinot, ka turpmāk tirgū ienāk tikai konkurētspējīgas tehnoloģijas”. Līdz ar to Likuma mērķis ir leģitīms – sabiedrības labklājības aizsardzība un citu personu aizsardzība, kas izpaužas kā elektroenerģijas kopējās cenas pieauguma ierobežošana un tautsaimniecības konkurētspējas sekmēšana.

Savukārt Satversmes 115.pantā nostiprināts valsts obligāts pienākums rūpēties par vides saglabāšanu un uzlabošanu. Tādējādi Likuma mērķis, ciktāl tas attiecas uz konkurētspējīgas elektroenerģijas ražošanas no atjaunojamiem energoresursiem un efektīvā koģenerācijā veicināšanu, motivējot ražot enerģiju visefektīvākajā veidā, ir atbilstošs Satversmes 115.pantā nostiprinātajām tiesībām uz labvēlīgu vidi.

[2.3] Attiecībā uz samērīgumu Satversmes tiesa secinājusi, ka samērīguma princips noteic, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Lai konstatētu, ka samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šo mērķu sasniegšanai un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb proporcionāla. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (sk. Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta spriedumu lietā Nr.2001-12-01). Tātad ir jāpārlicinās, vai noteiktais ierobežojums – SEN – ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.

[2.3.1] Satversmes tiesa ir norādījusi, ka valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Tajā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Tomēr nodokļu regulējumam ir jābūt pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem. Likumdevēja izšķiršanās par to, kāds nodoklis būtu samērīgs un nepieciešams, ir politikas un lietderības jautājums (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008.gada 30.aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. un 11. punktu). Arī Eiropas enerģētikas hartas nolīguma, kas pieņemts un apstiprināts ar likumu „Par Eiropas enerģētikas hartas nolīgumu”, 21.pants pieļauj šāda nodokļa noteikšanu.

No vienas puses, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka personas pamattiesības uz īpašumu netiek pārkāptas, ja valsts uzliek personai publiski tiesiskus naudas maksāšanas pienākumus, kas nav šai personai pārmērīgs apgrūtinājums un būtiski neietekmē tās finansiālo stāvokli. Satversmes 105.pantā noteiktās pamattiesības nav aplūkojamas atrauti no personas konstitucionālā pienākuma maksāt pienācīgā kārtībā noteiktos nodokļus (sk. Satversmes tiesas 2010.gada 6.decembra spriedumu lietā Nr.2010-25-01, 10.punktu).

No otras puses, izraugoties vienu no vairākām sabiedrības labklājības veicināšanas iespējām, likumdevējam jāgādā par to, lai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs un atvieglojumi būtu pamatoti, kā arī nodrošinātu saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm un personas tiesībām uz īpašumu (sk. Satversmes tiesas 2011.gada 20.maija spriedumu lietā Nr.2010-70-01, 16.2.punktu).

Attiecībā uz noteikto SEN apmēru tiesībsarga kompetencē nav izvērtēt tā patieso ietekmi uz komersantiem, jo tas ir ekonomikas un finanšu, nevis tiesību jautājums. Vienlaikus vēršam uzmanību uz pretrunām starp pieteikumu iesniedzēju un Ekonomikas ministrijas sniegto informāciju. Proti, iesniedzēji apgalvo, ka SEN rada komersantiem maksātspējas risku.

Piemēram, SIA „Neretas dzirnavas” savā pieteikumā norāda, ka SEN ieviešana pieteikuma iesniedzēju novedīs pie maksātnespējas jau 2014.gadā, ja vien tas nebūs elektroenerģijas ražošanai īpaši labvēlīgs (sk. pieteikuma 9.lpp.). Vienlaikus Ekonomikas ministrija norāda, ka „SEN segšanai komersanta rīcībā ir pietiekami resursu un netiek radīti komersanta maksātnespējas draudi” (sk. Ekonomikas ministrijas 2013.gada 5.novembra vēstuli Nr.421-1-11057 Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijai „Par likumprojekta „Subsidētās elektroenerģijas tirgus likuma” izvērtējums” 3.lpp.). Tiesībsarga ieskatā, ja SEN rada pamatots maksātnespējas draudus, SEN ir uzskatāms par nesamērīgu slogu komersantam un saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības interesēm un personas tiesībām uz īpašumu netiek nodrošināts.

[2.3.2] Būtiski ir norādīt, ka Likums attiecībā uz SEN ieviešanu neparedz nekādus pārejas periodus. Ienākumi, ko uzņēmēji plānoja gūt, tiek samazināti, turklāt daļa enerģijas ražotāju, uz kuriem attiecas SEN, ir īstenojuši no Eiropas Savienības budžeta finansētus projektus un šo projektu ietvaros uzņēmušies noteiktas ilgtermiņa saistības. Tādējādi, nenosakot pārejas periodu, nav nodrošināta saudzējoša pāreja, kas dotu laiku komersantiem vajadzības gadījumā pārvērtēt un/vai mainīt savu turpmāko komercdarbības stratēģiju, ņemot vērā saistības, ko tie uzņēmušies, uzsākot šo komercdarbību.

[2.3.3] Tāpat no Likuma anotācijas nav redzams, ka likumdevējs būtu apsvēris citu, saudzīgāku līdzekļu izmantošanu noteiktā mērķa sasniegšanai. Piemēram, pieteikuma iesniedzēji norāda, ka ar SEN ir aplikti visi ienākumi, nevis tikai peļņa, tātad ar SEN ir aplikta arī valsts atbalsta daļa. Komersantiem ir jāmaksā ne tikai SEN, bet arī pievienotās vērtības nodoklis, uzņēmumu ienākumu nodoklis, elektroenerģijas nodoklis, darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par darbiniekiem, dažādi citi nodevu maksājumi, kā arī no 2014.gada 1.janvāra dabas resursu nodoklis. Tādējādi ar SEN nodokļu slogs un komersantu izdevumi pieaug.

Līdz ar to ir secināms, ka konkrētais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, tam ir leģitīms mērķis, tomēr šis ierobežojums nav samērīgs ar tā leģitīmo mērķi. Tādējādi šajā gadījumā apskatītais īpašuma tiesību ierobežojums nav uzskatāms par konstitucionālu un līdz ar to apstrīdētās normas nav atbilstoša Satversmes 105.pantam.

[3] Savukārt Satversmes 1.pantā ir nostiprināts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka no šajā pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet valsts pienākums savā darbībā ievērot tiesiskas valsts pamatprincipus, tostarp tiesiskās paļāvības principu (sk. Satversmes tiesas 1998.gada 10.jūnija sprieduma lietā Nr.04-03(98) secinājumu daļu) un tiesiskās noteiktības principu (sk. Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-03-01 8.punktu).

Tiesiskās noteiktības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību noteiktību un stabilitāti, kā arī ievērot tiesiskās paļāvības principu, lai veicinātu indivīda uzticību valstij un likumam (sk. Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-03-01 8.punktu). Savukārt tiesiskās paļāvības princips uzliek pienākumu valsts iestādēm savā darbībā rīkoties konsekventi attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem un ievērot tiesisko paļāvību, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrētu tiesību normu. Persona atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas pastāvību un nemainīgumu, kā arī var droši plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko šī norma piešķirusi (sk. Satversmes tiesas 2010.gada 19.jūnija sprieduma lietā Nr.2010-02-01 4.punktu).

Vērtējot, vai tiesiskās paļāvības princips ir pārkāpts, jānoskaidro:

- 1) vai [...] bija tiesības paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums netiks mainīts;
- 2) vai šāda paļaušanās bija saprātīga un pamatota;
- 3) vai likumdevējs, atkāpjoties no iepriekšējā tiesiskā regulējuma, bija paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu (sk. Satversmes tiesas 2010.gada 19.jūnija sprieduma lietā Nr.2010-02-01 9.4.punktu).

Šajā gadījumā, vērtējot tiesības pašlaik uz pastāvošo atbalstu elektroenerģijas ražotājiem no tīri juridiskā viedokļa, ar apstrīdētajām normām un tātad SEN ieviešanu pašu par sevi iepriekšējais tiesiskais regulējums netika mainīts. Proti, kā jau to nošķīrām iepriekš, valsts atbalsts pēc apstrīdēto normu pieņemšanas turpinās un tiešā veidā nav samazināts arī tā apmērs. Līdz ar to nav pamata apgalvot, ka būtu pārkāpts tiesiskās palāvības princips.

Nemot vērā iepriekš minēto, uzskatu, ka apstrīdētās normas ir noteiktas ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tām ir leģitīms mērķis (ierobežot elektroenerģijas kopējās cenas pieaugumu). Tomēr nevar apgalvot, ka apstrīdētās normas būtu samērīgas ar leģitīmo mērķi, tā kā nav izvērtēta SEN radītā būtiskā ekonomiskā ietekme, nav noteikts pārejas periods, kā arī nav redzams, ka likumdevējs būtu izvērtējis saudzējošāku mērķa sasniegšanas līdzekļu pielietošanas iespējamību.

Vienlaikus informēju, ka Tiesībsarga birojā nav saņemtas sūdzības par apstrīdēto normu un Tiesībsarga birojs iepriekš nav vērtējis SEN tiesiskumu.

Ar cieņu,
tiesībsargs

Peimane 67201406
Birģele 67201413

J. Jansons

